

Breng ze samen en laat ze, rond concrete onderwerpen, samen problemen analyseren, prioriteiten bepalen, voor- en nadelen afwegen. Laat ze zelf ontdekken welke gemeenschappelijke belangen ze hebben en hoe moeilijk het soms is om die te verzoenen met wat ieder afzonderlijk wenselijk acht. Zo geraakt ook nog de kloof tussen burger en politiek gedicht.

Het plan-Stouthuysen is - als het werkt, want ook dat is sociaaldemocratisch: doeltreffendheid is even belangrijk als analyse en uitgangspunten - voor herhaling en variatie vatbaar. Er zijn massa's thema's te verzinnen, waarrond je concrete mensen en organisaties samen kan brengen en in de realiteit politieke vernieuwing tot stand brengen. Wie, zoals Maurits Coppieters en Norbert de Batselier, al die thema's wil verbinden tot een samenhangende analyse, staat het uiteraard vrij dat te doen. Het is duidelijk dat zo'n werkstuk inspirerend kan werken en mensen de grote verbanden tussen concrete problemen kan verduidelijken. Als zo'n werkstuk kan groeien vanuit een maatschappelijke dynamiek, vanuit de concrete bezigheden van mensen die rond concrete thema's naar oplossingen zoeken, dan zal zo'n tekst vermoedelijk ook meer geestdrift en bezieling oproepen. Dat is wat Bernstein bedoelde met de beweging die belangrijker is dan het doel. Dat is praktisch idealisme.

**Een sienjaal om aan de slag te gaan
door Frank Vandenbroucke**

Een gerijpte vrucht

Het project-Coppieters dat vandaag voorligt, is de vrucht van een rijpingsproces. In *Het Sienjaal* wordt dat rijpingsproces openhartig getoond, door de opname van twee toespraken van de sleutelfiguren, Coppieters en De Batselier, en door enkele zelf-kritische zinnen in de inleiding. Dat is zowel sympathiek als interessant. Om de kwaliteit van de vrucht te kunnen beoordelen, is het nuttig de achtergronden van het rijpingsproces in herinnering te brengen.

Luc Huyse lanceerde de uitdrukking "herverkaveling" in het boeiende rapport dat hij voor de SP maakte over de verkiezingen van 24 november 1991. Hij deed dat via een als het ware

terloops geformuleerde bedenking op het einde van de tekst: "Nu mist het politieke debat diepgang. De burger heeft te vaak de indruk dat de partijen alleen kibbelen over details. Die laatste gedachte is te koppelen aan een andere: kan Vlaanderen in de nabije toekomst wel ontsnappen aan een grondige herverkaveling van het politieke landschap, aan een hergroepering van de partijen in twee, hoogstens drie formaties?" [1]. Verder onderstreep ik dat Huyse hier inderdaad twee verschillende gedachten aan elkaar koppelde, die we slechts met enige moeite terug uit elkaar gekregen hebben.

Niet de SP, maar wel de PVV nam deze bedenking ter harte. Zo leek het toch. De ervaring van de voorbije jaren moet ons intussen één les geleerd hebben. De VLD vertrok van een duidelijke ideologische keuze, maar het bestuursprogramma spiegelde zowel een liberale als een sociale toekomst voor. Daarin was het programma niet samenhangend, en niet operationeel: zodra men onderzocht of het VLD-programma een aantal uitgestalde beloften kon waarmaken, bleek dat een en ander op los zand gebouwd was, en alleszins onuitvoerbaar zonder draconische bezuinigingen in de sociale zekerheid. Ik heb de VLD-teksten over sociale zekerheid daarom vergeleken met Reaganomics: de fantaisistische idee dat je door belastingsverlagingen de overheidsinkomsten zou verhogen, was ideologisch mischien bruikbaar, maar in de praktijk een catastrofe voor de Amerikaanse begroting. Terwijl anderen wild liepen over de "stijl" van de VLD, rekenden wij dus op de juistheid van onze analyse, op de betrouwbaarheid van onze berekeningen en op het gezonde verstand van de mensen die deze droge argumenten zouden horen. En inderdaad: geleidelijk werden onze cijfers en argumenten door velen overgenomen, en tijdens de volgende verkiezingscampagnes bleek dit de achillespees van de VLD. Hieruit wil ik ook voor *onszelf een besluit trekken: een verruimingsprogramma kan geen optelsom zijn van mooie ideeën zonder samenhang. Zonder samenhangende analyse, die getoetst wordt aan de feiten, kan je een tijdje grote sier maken, maar niet voor lang. Die strenge eis geldt ook voor progressieve vernieuwing.*

De nuchtere diagnose van Huyse dat het politieke leven met enkele grote formaties overzichtelijker zou zijn, botst op een politiek gegeven: partijen zijn niet zoals vennootschappen, die je kan fusioneren door een akkoord tussen enkele grote aandeelhouders. Partijen bestaan uit mensen die dikwijls een heel of een half leven besteed hebben aan de opbouw van "hun" organisatie. En vooral: de kiezers van partijen zijn geen aandelen waarover je vrij kan beschikken, en die je kan verschuiven naar eigen voorkeur. Dat was één van de redenen waarom wij geen poging ondernamen in deze richting. Maar vooral hadden we in 1992 het gevoel dat eerst een andere opdracht aan de orde stond: als het leven binnen de muren van de SP niet aantrekkelijker gemaakt werd, dan had het weinig zin grote "uitnodigingen" te lanceren om die muren open te breken. De eerste opdracht was dus een aanzet tot organisatorische en ideologische vernieuwing binnen de SP.

Dat betekende echter niet dat er geen nood tot samenwerking bestond met andere progressieve en democratische krachten, over de partijgrenzen heen. In de loop van 1992, 1993 en 1994 herhaalden we daarom telkens opnieuw oproepen tot samenwerking tussen diegenen in Vlaanderen die geloven in solidariteit en verdraagzaamheid. Deze oproepen waren niet zonder voorwerp. Niet alleen onderhandelden we toen samen met VU, Agalev en CVP het Sint-Michielsakkoord, wat nodig was om de democratische instellingen meer levenskracht te geven [2]. Dezelfde partijen steunden de oprichting van het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding, tegen VLD en Vlaams Blok in [3].

We hadden - en hebben - alle belang bij een scherp onderscheid tussen wat Luc Huyse in 1992 had genoemd "de diepgang van het politieke debat" enerzijds, en de "hergroepering van de politieke partijen in twee of drie formaties" anderzijds. De twee ideeën worden gemakkelijk met elkaar verward. Norbert De Batselier heeft een en ander echter perfect verwoord op het SP-Congres van 9 en 10 december 1995, in een toespraak die opgenomen is in *Het Sienjaal*. De eerste fase van het project-Coppieters, aldus De Batselier, is het denkwerk rond enkele hoofdlij-

nen. "In een tweede fase zal moeten blijken hoe rijp Vlaanderen is voor een heroriënterend maatschappelijk project, waar iedere groep afzonderlijk, met behoud van identiteit, zich in terugvindt en met enthousiasme en strijd lust aan meewerkt." [4] Maar het gaat daarbij niet om een fusie van verschillende partijen. "Er is nood aan maatschappelijke projecten. In het meervoud dus. (...) Dit is dus het tegendeel van een éénheidsworstpartij." [5]

Norbert De Batselier heeft zo duidelijk gemaakt dat een aantal "argumenten" die aangevoerd werden om "neen" te zeggen, veeleer uitvluchten zijn: het gaat niet om een operatie rond de SP, wij willen geen eenheidsworst, wij willen wel een maatschappelijk debat en samenwerking in concrete acties. Wat de procedure betreft, lijkt me dit een ijzersterk uitgangspunt.

Dat uitgangspunt moet ons ook hoeden voor dwaze tactische spelletjes. Het meest geliefde politieke spel is: de zwakheid en inconsequentie bewijzen van wie ideologisch dicht bij je staat. Zwakheid omdat de andere "niet ver genoeg gaat", "compromissen maakt in een regering" (een kritiek die de groenen vanzelfsprekend op de SP kunnen formuleren), of omdat de andere "geen verantwoordelijkheid neemt en in de praktijk niets verandert" (een kritiek die de SP op de groenen zou kunnen leveren). Net zoals een programmatorische herbronning zich bij de SP niet mag beperken tot wat de SP vandaag in de regering kan verwezenlijken, zo mag een debat tussen verschillende partijen zich niet beperken tot de actualiteit van het regeringsbeleid. Het gaat in de eerste plaats om de grondslagen van wat we in de toekomst willen doen. Ik doe hiermee geen oproep tot wereldvreemd irrealisme of tot onverantwoordelijkheid. Machtsverhoudingen zijn belangrijk, maar een politiek project moet zich ook de vraag stellen hoe machtsverhoudingen kunnen wijzigen, en wát men daarbij als doelstellingen hanteert.

Het project-Coppieters roept niet op tot een debat over "de (zwakheden, inconsequenties, tegengestelde strekkingen, berekeningen, dubbelzinnigheden van de) SP", over "de (zelfde lijstje) groenen", of over "de (zelfde lijstje) Volksunie". Het project-Coppieters roept op tot een debat

over het project-Coppieters.

Sterke waarden

Niet alleen de procedure is een sterk punt in *Het Sienjaal*, ook de basiswaarden vormen mijns inziens een stevig uitgangspunt. Vroeger kon je "de vooruitgang" en "het algemeen belang" verzeelvigen met de belangen van de arbeidersklasse [6], maar vandaag is dat niet meer vanzelfsprekend. *Het Sienjaal* pleit ondubbelzinnig voor de moralisering van ons politieke programma, waarbij "het algemeen belang" belangrijker is dan deel- of groepsbelangen: "Het is een dwingende opgave de (vanzelfsprekende) eenheid van ethiek en politiek te herstellen. Iedereen moet er zich bovendien van bewust zijn dat 'goed' samenleven niet kan zonder een actieve zorg voor de 'polis', voor het algemeen belang, voor de gehele maatschappij zonder uitsluiting." [7] Wie dit ter harte neemt, moet afscheid nemen van een deel van de klassieke linkse retoriek, die ook beperkte groepsbelangen graag verpakte in stoere principes van klassenstrijd. Wie dit ter harte neemt, kan evenmin kiezen voor een zogenaamd "contestatair" politiek of syndicaal militantisme, dat geen enkele verantwoordelijkheid neemt voor het algemeen belang of voor het belang van uitgesloten groepen - zoals de werklozen.

De basiswaarden zijn de vrijheid en gelijkwaardigheid van alle mensen, en de verbondenheid in het "samen-ik-zijn", een mooie uitdrukking die Norbert De Batselier ook liet noteren in de SP-Congresteksten van december 1993: "De verbondenheid van alle mensen - het samen-ik-zijn - is de basisgedachte, waaruit concrete, daadwerkelijke solidariteit voortvloeit. Het is een solidariteit die het individu niet nekt, maar die daarentegen individuele vrijheid en ontplooiing combineert met gemeenschapszin." [8]

Terecht wordt onderstreept dat dit een gemeenschappelijk vertrekpunt is van meerdere partijen: "Wij onderkennen dat de partijen SP, Agalev en VU, met al hun onvolmaaktheden, in hun bestaan zelf en in hun programma's gebouwd zijn op de onaantastbare vrijheid, waardigheid en gelijkheid van ieder mens en op de onvervangbare draagkracht van het sociale weefsel. Wij geloven dat zij ervan uitgaan dat de poli-

tiek een onvervangbare vormgevende en sturende taak heeft." [9]

Wie alle mensen beschouwt als vrij en gelijkwaardig, moet daaruit wel radikaal egalitaire besluiten trekken: "Het eerste uitgangspunt van de sociale rechtsstaat is egalitairistisch; er moeten gegronde redenen zijn om burgers, in institutioneel opzicht, ongelijk of verschillend te bejegenen. Het wegwerken van ongejustifieerde ongelijkheden, of zij nu berusten op sociale afkomst, geslacht, cultuur, levensbeschouwing, seksuele voorkeur, enz., vormt voor de sociale rechtsstaat een wezensopdracht..." [10] Dit is een (ietwat ingewikkelde) formulering van het "verschilprincipe" dat John Rawls afgeleid heeft uit het ideale maatschappelijke contract, zoals dat tot stand zou komen tussen echt vrije en echt gelijke mensen [11]. Belangrijk zijn ook de beschouwingen over de "onoverkomelijke eindigheden, limieten, begrenzingen", die in tegenstelling staan tot de vrijheidsethiek van de jaren '50 en '60, waarbij voortdurend normen en grenzen verlegd werden [12]. De "limieten en begrenzingen" verwijzen zowel naar de ecologie als naar de cultuur van het dagelijkse samenleven.

Aan deze kernachtige passages uit *Het Sienjaal* heb ik zeer weinig toe te voegen. Er schuilt een rijkdom aan waarden in, die verder uitgewerkt kunnen worden. Als ethisch uitgangspunt voor een diepgaand debat tussen verschillende partijen, vind ik deze en andere passages in *Het Sienjaal* echter ruim voldoende.

Uit te klaren analyse

Politieke actie kan niet zonder kritische theorie van de samenleving. Om voor politieke activisten nuttig te zijn, moet een kritische theorie aan twee vereisten beantwoorden. Ze moet, ten eerste, een correct en helder begrip aanreiken van de ontwikkelingen in de samenleving, waarbij analyse niet verdrongen mag worden door retoriek. Ze moet, ten tweede, toelaten het verschil vast te stellen tussen dat wat "is" (of wat zou gebeuren als we niet ingrijpen), en dat wat "wenselijk" en - op basis van politieke actie - "mogelijk" is. Een kritische politieke theorie moet de werkelijkheid zorgvuldig analyseren, en aanduiden welke keuzes - in het licht van onze

opvatting over wenselijke ontwikkelingen - mogelijk zijn. Op dit vlak heeft het project-Coppie-ters mijns inziens behoefte aan opheldering, en hebben we dus een lang maar boeiend debat voor de boeg.

Je zou de analyse in *Het Sienjaal* kunnen omschrijven als "Petrella-plus". Uit de ingesloten toespraken en de citaten blijkt dat het Rapport van de Groep van Lissabon o.l.v. Riccardo Petrella een belangrijke inspiratiebron was. Maar de tekst voegt aan het verhaal van Petrella heel wat elementen toe, en legt andere, niet-economische accenten. In een vorige bijdrage in *Samenleving en politiek* heb ik betoogd dat het rapport-Petrella ons als zodanig geen bruikbare kritische theorie van de samenleving biedt: goede uitgangsvragen, boeiende intuïties en een sterke morele oproep worden er gehandicapt door onzorgvuldige analyse, zodat een helder perspectief op politieke actie uitblijft. Het Rapport van de Groep van Lissabon suggereert zonder veel argumenten dat "economische globalisering" de belangrijkste oorzaak is van de werkloosheid en van de druk op onze sociale verworvenheden, en verwaarloost de spanningen en problemen binnen de rijke welvaartsstaten [13].

Dat *Het Sienjaal* andere dan economische accenten toevoegt aan de uiteenzetting van Petrella is belangrijk. Een van mijn bedenkingen bij het rapport-Petrella betreft precies het overtrokken beeld van de economische globalisering. Het economische determinisme waarmee we als vanzelfsprekend op zoek gaan naar "de economische verklaring" voor maatschappelijke ontwikkelingen, is overigens een oude ziekte van links. Zoals ik in mijn vorige bijdrage in *Samenleving en politiek* benadrukt heb, moet een progressief project frontaal ingaan tégen de overwoekering van steeds meer maatschappelijke domeinen door het concurrentiële markt-denken. De verklaring voor dat verschijnsel is ongetwijfeld complex. De analyse die *Het Sienjaal* daarvan biedt, is in dit stadium naar mijn gevoel nog onvoldoende helder (eerste voorwaarde voor een kritische theorie) en ook onvoldoende operationeel voor politieke actie (tweede voorwaarde voor een kritische theorie). Wat me stoort is de onduidelijke omschrijving van sommige sleutelbegrip-

pen. De feitelijke ontwikkelingen waarnaar men verwijst, zijn niet altijd klaar gedefinieerd. Het waardeoordeel dat men over deze ontwikkelingen wil vellen, is ook niet altijd duidelijk. Ondanks de sterke waarden die *Het Sienjaal* aan geeft, vinden we daardoor onvoldoende hefboomen om te oordelen en tot politieke actie over te gaan.

Sleutelbegrippen zijn: globalisering, fragmentering, rationalisering; daarbij voegt zich herhaaldelijk de uitdrukking "postmodern(iteit)".

Op blz. 31 van *Het Sienjaal* wordt "globalisering" via een citaat van Petrella en los van de tekst gedefinieerd als een vooral economisch proces; op blz. 37 wordt globalisering in een breder verband geplaatst. Men heeft het daar over de verzwakking van de natie-staten, vooral ten gevolge van economische en technologische ontwikkelingen; de tekst verwijst naar delokalisatie, schaalvergroting en informatisering. Verder worden daar nog andere elementen aan toegevoegd. Op blz. 45 worden ten slotte "vijf motoren" voor de globalisering aangegeven. Een bondige en op zichzelf staande omschrijving van wat precies met "globalisering" bedoeld wordt, vind je mijns inziens pas op het einde van het boek, in een kort citaat van Luc Huyse [14]. Al bij al blijft het voor mij onduidelijk in welke mate globalisering een méér dan economisch proces is, en welke beoordelingen en gevolgen men er aan verbindt.

"Fragmentering" wordt op blz. 46-47 duidelijk omschreven. Het derde sleutelbegrip, de "rationalisering", wordt daarentegen helemaal niet gedefinieerd. Op blz. 50 lezen we: "De netwerken die ons verbinden zijn alle onderhevig aan processen van rationalisering die doordringen tot in de kleinste aspecten van het dagelijks leven. Die functionalisering en rationalisering van de leefwereld vraagt van iedereen een grotere rationalisering van het handelen, maar scheidt ook het probleem van het technologie-analfabetisme, van diegenen die, hetzij wegens onvoldoende (bij)scholing, hetzij wegens onvoldoende cognitieve vaardigheden, niet in staat zijn om 'verantwoord' met de nieuwe technologie om te springen." De uitdrukking "rationalisering van de leefwereld" is afkomstig uit de kritische theorie van Habermas; ze verwijst naar de theorie over de rationalisering

die de Duitse socioloog Max Weber ontwikkelde rond de eeuwwisseling. De rationalisering (de discipline van het doelgerichte handelen) was volgens Weber essentieel voor de ontwikkeling van de moderne samenleving. Maar de rationalisering bedreigde ook de samenleving volgens Weber, omdat kostbare menselijke waarden verloren zouden gaan en de mens slaaf zou worden van zijn eigen onwrikbare bureaucratische structuren. Weber beschouwde dat als een onoplosbaar vraagstuk. Ik ken deze literatuur slecht, maar ik denk dat het verkeerd is deze opvatting over de sociale ontwikkeling van de samenleving onmiddellijk te verbinden met "technologie". De passages die volgen op wat ik geciteerd heb, zijn daardoor overigens moeilijk te begrijpen. Om een debat mogelijk te maken moet men (a) een simpele en heldere omschrijving geven van wat "rationalisering" is, (b) aanduiden of dat op het einde van deze eeuw al dan niet een nieuw gegeven vormt, (c) een normatief oordeel vellen, en (d) vervolgens aanduiden welke politieke actie men in dat verband wil en kan ondernemen.

Volgens Weber hing de rationalisering van de samenleving samen met de moderniteit. Wat "de moderniteit" precies inhoudt, is niet zo'n eenvoudige vraag. Dikwijls wordt de moderniteit vereenzelvigd met de achttiende eeuwse filosofen van de Verlichting en het optimistische vooruitgangdenken dat toen ontstond. Nu wordt in *Het Sienjaar* regelmatig verwezen naar "de postmoderniteit", en dat met een vanzelfsprekendheid die mijn begrip eerlijk gezegd te boven gaat. Zo lezen we op blz. 43: "Dat de postmoderniteit gekenmerkt wordt door globalisering en interdependentie of onderlinge afhankelijkheid en samenhang is ondertussen voldoende gedocumenteerd." Meer verneemt de lezer niet. Verder heeft men het over "deze postmoderne tijden" (blz. 58), over "een grotere, postmoderne flexibiliteit" (blz. 61), over "onze postmoderne samenlevingen" (blz. 77)... Buiten de reeds eerder geciteerde vaststelling dat de postmoderniteit "ook gekenmerkt (wordt) door het afbrokkelen van algemene zingevende perspectieven", horen we niets over de betekenis van het woord. Gaat het hier over een tijdperk, dat op een welbepaald ogenblik van onze geschiedenis begonnen is?

[15] Gaat het over een filosofische school, of over een culturele ontwikkeling? Is dit een vrijblijvende mededeling, te vergelijken met "terwijl het weer nogal wisselvallig was", of is het een oproep om in verzet te gaan? Houdt een progressief project de verdediging van de moderniteit in, tegen het postmodernisme? Of willen we een kritiek maken op de moderniteit, zoals blijkt uit de bezorgde beschouwingen over de rationalisering van de samenleving? Is een progressief project met andere woorden een "kritische verdediging" van de moderniteit? Is dat de diepere betekenis van de "nieuwe synthese" waarover *Het Sienjaar* spreekt op blz. 49? Maar wat betekent dat concreet? Toegegeven, het is gemakkelijker vragen te stellen dan antwoorden te geven. Maar vooral: we een poging wagen om een en ander uit te leggen aan onze militanten, zou het nuttig zijn onze eigen gedachten verder uit te klaren.

Aan de slag

Over *Het Sienjaar* valt ongetwijfeld veel meer te zeggen. Over onderwijs, cultuur, federalisering heb ik hier niets gezegd: het zijn drie uitdagingen die voor progressieve mensen in Vlaanderen mijns inziens bijzonder ingewikkeld liggen, en meer tegenstrijdigheden omvatten dan *Het Sienjaar* op de luttele pagina's van één boek kon laten blijken. We vinden (nog) niets over de ongelijkheid tussen man en vrouw, bijna niets over de rol van gezins- en samenlevingsverbanden, en weinig aanknopingspunten voor een debat over de verhouding tussen betaalde arbeid en niet-betaalde arbeid. We moeten Maurits Coppieters echter bijzonder dankbaar zijn voor het feit dat hij dit werkstuk aan Agalev, de VU, de SP en de sociale bewegingen aanbiedt. Iemand moest de moed hebben om tegen alle scepticisme in een tekst op papier te zetten, die onvermijdelijk (en gelukkig!) onaf is. Iemand die buiten de dagelijkse politiek stond, moest de stap zetten om een wit blad te beginnen vullen [16]. Dat laat ons nu toe aan de slag te gaan. Wie zich nu achter bijkomende vragen, mogelijke onduidelijkheden of eventuele meningsverschillen zou verschuilen om dit broodnodige debat niet te beginnen, is ter kwader trouw.

Hoe kunnen we het debat in de SP best voe-

ren? Het lijkt me nuttig een onderscheid te maken tussen, ten eerste, de waarden; ten tweede, de analyse van de feiten; en, ten derde, de politieke actieprogramma's die uit de confrontatie tussen analyse en waarden voortvloeien. Natuurlijk hangen al de onderdelen van dat drieluik samen. Een analyse van feitelijke ontwikkelingen in de samenleving is slechts nuttig als ze juist is en als ze ons een perspectief geeft op politieke actie. Om een voorbeeld te hernemen: wie zegt dat het wisselvallig weer is, heeft slechts iets belangrijk bijgebracht in het debat, op voorwaarde dat we aan de hand van harde feiten kunnen vaststellen dat het weer inderdaad wisselvallig is, en op voorwaarde dat dat ons helpt om onze politieke actie uit te stippelen. Bovendien rijst de vraag of het wisselvallige weer een "gegeven" is waar we best rekening mee houden, of, integendeel, een ontwikkeling die we negatief beoordelen en willen wijzigen. Anders uitgedrukt: wat is ons moreel oordeel over het weer, en is het weer "maakbaar"? Waarden, analyse en politieke actie moeten dus onderscheiden worden, maar ze bepalen elkaar.

Om het debat over de analyse binnen de SP voor te bereiden, stel ik voor dat we ons eerst concentreren op een korte lijst van sleutelbegrippen uit *Het Sienjaal*; er zijn er overigens meer dan diegene die ik hoger besproken heb. Ik suggereer een methode in vier stappen. Laat ons voor alle sleutelbegrippen uit *Het Sienjaal* (a) zoeken naar een bondige en eenvoudige omschrijving, die voor onszelf en onze bestuursleden begrijpelijk is, (b) onderzoeken welke feiten het belang van deze begrippen bevestigen of tegenspreken, (c) onderzoeken of het mogelijk is over de geschetste ontwikkeling een eenvoudig normatief oordeel te vellen, en (d) onderzoeken of het mogelijk is in dat verband politieke acties voor te stellen, zonder daarom de keuzes te maken.

Ik pleit niet voor een oefening in ingewikkeldheid, maar voor een oefening in vereenvoudiging: wat men goed begrijpt, kan men ook eenvoudig uitleggen. Ik denk dat deze oefening moet gebeuren vooraleer we ons in werkgroepen over deel-aspecten buigen. Overigens hoeft men zich niet te beperken tot de sleutelbegrippen die aangereikt worden in *Het Sienjaal*: de

vraag kan ook gesteld worden of de SP (net zoals Agalev, de VU, de sociale bewegingen...) nog andere sleutelbegrippen als aanvulling in het debat wil brengen.

- [1] Huyse, L., en anderen, 24 november 1991. *De betekenis van een verkiezingsuitslag*. Kritik, 1992, blz. 64.
- [2] Het latere dispuut over de uitvoering van de wetgeving op de ecotaksen is een smet op deze samenwerking, waarover in alle openhartigheid gepraat moet worden. Enerzijds stond de SP in de federale regering systematisch alleen bij de verdediging van de ecotaks-principes, anderzijds denk ik dat de groenen het niet altijd bij het rechte eind hadden.
- [3] Hierbij wil ik nog eens herhalen dat ik deze twee partijen niet aan elkaar gelijk stel. De VLD hoopte op dat ogenblik te kunnen winnen bij een soort 'verrottingsstrategie', maar ik beschouw de VLD als een democratische partij, en wezenlijk verschillend van het Vlaams Blok.
- [4] Coppieters, M., De Batselier, N., *Het Sienjaal*. Icarus, 1996, blz. 180.
- [5] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 182.
- [6] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 35.
- [7] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 79.
- [8] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 18.
- [9] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 23.
- [10] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 115.
- [11] Zie daarover mijn bijdrage 'Op zoek naar een redelijke utopie' in *Samenleving en politiek*, jg. 3/1996, nr. 4, blz. 21-23 en *Over dromen en mensen*, blz. 58-59.
- [12] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 64 en 37.
- [13] Mijn kritiek op het Rapport van de Groep van Lissabon heeft niet alleen te maken met het betwistbare concept van 'economische globalisering'. Ik ben van oordeel dat het Rapport de problematiek van de werkloosheid zonder veel argumenten verbindt met de vermeende economische globalisering, en dat het de malaise van het 'sociaal contract' binnen de rijke welvaartsstaten onderschat. Naar mijn gevoel lijdt *Het Sienjaal* aan hetzelfde euvel. De analyse van de werkloosheid vermeldt vele factoren, maar legt vooral de nadruk op globalisering, delocalisaties, en ook vrijhandel, een verband dat tot op heden niet door de feiten bevestigd wordt (zie ondermeer blz. 58, 111, 149-150 en 162-163 in *Het Sienjaal*). Ik vind in *Het Sienjaal* geen antwoord op het probleem van de werkloosheid, wat - gezien de stand van het debat - geen verwijf is. Zorgwekkend is dat deze betwistbare analyse een coherent antwoord misschien onmogelijk maakt, maar ondertussen wel de verleiding van het protectionisme voedt. Dat wie zich door Petrella laat inspireren te weinig oog heeft voor de interne problemen van de welvaartsstaat, merk je ook bij de volgende passages uit *Het Sienjaal*: "De keuze voor een duurzaam behoud van de sociale zekerheid impliceert een hertekening van de financiering van het stelsel en de radicale keuze voor een versterking van de solidariteit, gebaseerd op een coherente toepassing van het wederkerigheidsprincipe". Dit zijn zeer klassieke formuleringen, die voorbijgaan aan wat zich binnen de welvaarts-

staten aan het ontwikkelen is. Het probleem van de solidariteit is precies dat zij niet meer als vanzelfsprekend gevoeld kan worden door eenieders "wederkerig eigenbelang", en dus andere grondslagen nodig heeft. Zie daarover mijn bijdrage in *Samenleving en politiek*, jg. 3/1996, nr. 4, blz. 19-21.

De analyse van de economische crisis in *Het Sienjaal* bevredigt niet omdat er niet alleen betwistbare analyses maar ook tegenstrijdige waardeoordelen in verweven zitten. Dat is tenminste de indruk die bij een eerste lezing ontstaat: op blz. 151 wordt gemeld - en dat blijktbaar als een aan te klagen probleem - dat het inkomen van de OESO-bevolking door de economische crisis daalt, een vaststelling die overigens betwistbaar is. Op blz. 74, 84 en 52 wordt anderzijds gepleit voor het inleveren van welvaart, op blz. 82 lezen we dat Vlaanderen in de evolutie naar een mondiale samenleving "niets" van de eigen sociale verworvenheden mag prijsgeven, "wel integendeel"; op blz. 125 wordt een grotere neiging tot consumptie aangegeven als een van de goede argumenten ten voordele van meer inkomenshervreiding...

[14] Coppieters, M., De Batselier, N., Op. Cit., blz. 183.

[15] De beroemde historicus Toynbee was vermoedelijk de eerste die het woord "post-modern" gebruikte, en dat in 1939. Hij situeerde het einde van de moderniteit rond de Eerste Wereldoorlog, en de ontwikkeling van het postmoderne tussen de twee oorlogen. Geciteerd in Thomas Docherty, *Postmodernism, A Reader*. Harvester Wheatsheaf, 1993, blz. 1-2.

[16] De idee van het "witte blad" komt uit een nogal polemische Vrije Tribune in *De Morgen* van 29 oktober 1993.

**Het Sienjaal doorgelicht door economen
door Geert Dancet en François Willekens**

Met *Het Sienjaal* willen Maurits Coppieters en Norbert De Batselier expliciet een breuk forceren met het traditionele politieke denken en handelen. Zij schotelen de progressieve partijen en bewegingen een radicaal democratisch project voor, vertrekkend van een eigen analyse van de huidige samenleving. Als nuchtere Vlamingen stellen we ons de vraag in hoeverre deze analyse leidt tot concreet haalbare voorstellen voor een sociaal-economisch beleid.

De analyse bevat een goede beschrijving van de problemen van de huidige Westerse samenleving. De uitdagingen en economische beleidsvoorstellen die het duo daaruit distilleert, zijn heilzaam te universeel en te voorspelbaar, zodat er voor Vlaanderen weinig unieks en concreets is voorbehouden. Zijn de geschetste problemen dan zo universeel dat de oplossing die ervoor aangereikt wordt, zondermeer in het Frans of het Engels kan worden vertaald en zo worden toegepast op elke

staat of regio van Europa?

Wat is er in Vlaanderen concreet aan de gang? Aan de periode van hoge groei, quasi volledige tewerkstelling en uitbouw van de welvaartsstaat is in 1974 een abrupt einde gekomen. Omwille van de snel gestegen lonen wendden de bedrijven de nieuwste technologische ontwikkelingen aan om productieprocessen veel kapitaalsintensiever te maken. Dat leidde tot massale rationaliseringsinvesteringen. Die automatiseringen hebben vooral niet of lagergeschoolde arbeid uitgestoten, zonder dat rationeler met grond, energie en grondstoffen werd omgesprongen. Die laatste produktiefactoren bleven immers relatief goedkoop.

De internationale mobiliteit van kapitaal heeft de kapitaalsintensivering nog versterkt. Zij gaf het kapitaal immers de mogelijkheid om belastingvrijstelling te eisen, terwijl de belasting op arbeid moest verhoogd worden om de sociale en economische kosten van de modernisering te financieren. Omdat in België de sociale zekerheid bijna uitsluitend wordt gefinancierd door een belasting op arbeid, kon alleen een bijkomende stijging van de arbeidskosten het stelsel in evenwicht te houden.

Deze processen maakten arbeid duurder en kapitaal goedkoper, terwijl juist het omgekeerde had moeten gebeuren om de werkloosheid te beperken. Winnaars waren de kapitaalbezitters en de hogeschoolden. Verliezers waren - en zijn nog altijd - de minder goed geschoolden. Voeg daar nog bij dat hogeschoolden steeds meer met elkaar trouwen en je krijgt het welvarende tweeverdienersgezin dat toch gezellig samen thuis is in het weekend en in de vakantie. Koppels van lagergeschoolden, daarentegen, die omwille van hun zwakke onderhandelingspositie op de arbeidsmarkt steeds flexibeler werkregelingen moeten aanvaarden, kunnen quasi onmogelijk met z'n tweeën voltijds werken. Door het onzekere karakter van hun werk en werkuren kunnen zij zichzelf en hun kinderen moeilijk een zinvol perspectief bieden. Dat is de duale maatschappij in Vlaanderen en niet, zoals meestal wordt beweerd, de tweedeling tussen werkenden en werklozen.

De symptomen van de Vlaamse ziekte

Hoe worden deze tendensen van dualisering